

Євенко Т. І.

аспірант кафедри фінансів і кредиту,

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

У статті удосконалено методичний підхід до формування механізму запобігання фінансової кризи банківських установ, застосування якого дозволить банкам підвищити рівень доходності активів, стійкість банківської установи за рахунок зниження рівня середньої вартості зобов'язань, зменшення обсягів безнадійних активів, збільшення чистого прибутку, підвищення рівня достатності капіталу за рахунок збільшення статутного капіталу.

Ключові слова: фінансова криза, фінансовий механізм, інтегральний рейтинг фінансового стану, кредитний портфель, високоліквідні активи, чистий спред.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки внаслідок економічної та політичної нестабільності комерційні банки нездатні адекватно реагувати на зміни зовнішнього й внутрішнього середовища, в результаті чого можуть потрапити у кризові ситуації. Висока ймовірність виникнення криз у процесах функціонування і розвитку будь-якого суб'єкта господарювання зумовлює необхідність розробки ефективного механізму антикризового управління. Особливо важливо це для банків, оскільки від стійкості та ефективності їх роботи залежить безперервний рух і перерозподіл фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження та вивчення криз присвячено багато праць вітчизняних та закордонних науковців і фахівців світових фінансових організацій, таких, як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, які займаються розробкою антикризових програм та заходів для банківських систем різних країн. Проблемам розробки механізму запобігання фінансової кризи присвячені праці таких відомих вчених як: Dziobek Claudia, Edward J. Fridli, Г. Г. Кірейцев, В. М. Опарін, В. Д. Базилевич та Л. О. Баластрик, О. М. Ковалюк.

Формування цілей статті. Метою статті є розробка заходів механізму запобігання фінансової кризи банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Формування заходів механізму запобігання фінансовій кризі українських банків слід обирати, виходячи з вибраних для кожного конкретного банку напрямів поліпшення його фінансового стану, що виявлені за наслідками рейтингової оцінки.

Одним з ключових напрямів запобігання фінансової кризи українських банків є збільшення масштабів діяльності та підвищення темпів зростання активних операцій. На сьогоднішній день конкуренція в банківському секторі настільки висока, що примітивні методи нарощування активних операцій типу рекламної кампанії діючих продуктів і послуг є малоефективними. На перший план виходять інновації у сфері продуктового ряду банку. Потенційного клієнта потрібно здивувати, заманити чимось таким, чого не може запропонувати інший банк в даний момент.

Банківська інновація є функцією часу. Вона діє тільки в рамках часу, які встановлені початковою і кінцевою точками життєвого циклу даної продукції. А це значить, що банківською інновацією не можуть вважатися банківський продукт або технології, які є новими тільки для даного бізнесу, але які вже давно реалізовані в інших банках [7, с. 472].

Банківська інновація проходить через ряд стадій, які в сукупності є життєвим циклом. Життєвий цикл банківської інновації – це певний період часу, протягом якого банківський продукт або технологія володіє активною життєвою силою і приносить банку як продуценту (виробнику) і продавцю інновації розширення масштабів активних операцій і певний прибуток або іншу реальну вигоду. Концепція життєвого циклу банківської інновації має важливе значення при плануванні нарощування масштабів активних операцій комерційних банків, що полягає в наступному:

1. Концепція життєвого циклу банківської інновації спонукає керівництво банку та його маркетингову службу до того, щоб аналізувати господарську діяльність як з позиції теперішнього часу, так і з погляду перспектив її розвитку, тобто з позиції майбутнього часу.

Банківська інновація за змістом включає:

- а) новий кредитний банківський продукт, що вперше з'явився на українському фінансовому ринку, тобто тільки в одному банку;
- б) новий для України зарубіжний банківський продукт;
- в) нові фінансові технології.

2. Концепція життєвого циклу банківської інновації обґрунтовує необхідність систематичної роботи з планування випуску інновацій (пошук ідеї, організація інноваційного процесу, створення банківської інновації, її просування на ринку і дифузія), а також з придбання інновацій (вивчення попиту, банківський маркетинг, бенчмаркетинг).

3. Концепція життєвого циклу банківської інновації є основою механізму аналізу і планування інновації.

Життєвий цикл нового кредитного банківського продукту включає сім стадій: розробка нового банківського кредитного продукту; вихід на ринок; розвиток ринку; стабілізація ринку; зменшення ринку; підйом ринку; падіння ринку.

Тобто, створення інноваційних банківських продуктів є основою для розширення масштабів діяльності українських банків і нарощування їх активів.

Наступним напрямом запобігання фінансовій кризі українських банків є розробка політики, направленої на зменшення частки безнадійних кредитів в загальній структурі активів.

З моменту перших проявів фінансової кризи минуло 5 років, і деякі банки починають активно відновлювати кредитування фізичних осіб, проте механізми оцінки кредитоспроможності позичальників є недосконалими, що може привести до збільшення частки безнадійних кредитів в структурі активів. У такій ситуації необхідним заходом є розробка рекомендацій з підвищення якості оцінки потенційних позичальників за даним видом кредитів. Для цієї мети банкам пропонується розробити автоматизовану скорингову систему оцінки кредитоспроможності позичальників фізичних осіб, сутність якої полягає у класифікації позичальників при оцінці кредитного ризику.

«Скоринг» при оцінці кредитоспроможності необхідний як компроміс, оскільки кредитний комітет фізично не здатний розглядати кожну заявку в індивідуальному порядку. У даному випадку необхідно нарощувати обсяги кредитів.

Але при цьому необхідно знижувати кредитні ризики. Справжня політика «перестраховки», коли завищуються кількість балів, яку повинен набрати потенційний клієнт, сьогодні стає не актуальною.

«Кредит-скоринг» забезпечить прийнятний розмір ризику при необхідному рівні видаваних кредитів, тобто у «скорінга» немає мети звести ризик неповернення до нуля.

Модель скорингу фізичних осіб повинна базуватися на анкетних даних позичальників, експертних знаннях менеджерів банків, чисельних оцінках, одержаних на статистиці «поганих» і «добрих» кредитів, чисельних оцінках, побудованих на об'єктивній регіональній і галузевій інформації.

Нами розроблена система критеріїв, що визначають максимальну суму беззаставного кредиту фізичній особі з середнім терміном погашення (3 роки), і окремо система критеріїв рівня ризику за кожним окремо взятим кредитом.

Нижче представлена таблиця критеріїв, що визначають максимальну суму кредиту (табл. 1).

Критерії, що визначають максимальну суму кредиту

Показники	Позначення показника	Коментарі
Середня заробітна плата, грн.	ЗПсеред	За останні 6 місяців
Сума доходів, що не відносяться до заробітної плати (відсотки за депозитами, цінними паперами і т.д.), грн.	Дін	За останні 6 місяців
Сума поточних платежів за діючими кредитами, грн.	ППК	За останні 6 місяців
Сума комунальних платежів, грн.	КП	За останні 6 місяців

Джерело: Розроблено автором

На підставі табл. 1 розраховується базова максимальна сума кредиту (форм. 1):

$$K_{\text{баз}} = \text{ЗПсеред} * 5 + \text{Дін} - \text{ППК} - \text{КП} \quad (1)$$

Далі на підставі різних показників визначається ступінь ризику за кредитом (табл. 2).

Після виявлення критеріїв ризику при кредитуванні, представлених в табл. 2, відбувається коректування базової суми кредиту за формулою 2:

$$K_{\text{факт}} = K_{\text{баз}} * (a_1 * K_1 + a_2 * K_2 + a_3 * K_3 + a_4 * K_4 + a_5 * K_5 + a_6 * K_6), \quad (2)$$

де $a_1..a_6$ – значущість кожного критерію;

$K_1..K_6$ – коефіцієнти домноження залежно від значень критеріїв.

Представлена модель розрахунку суми беззаставного кредиту фізичній особі дозволить банкам якісно підійти до питання оцінки ризиків за кожним окремо взятим кредитом і у результаті зменшити частку безнадійних кредитів у структурі активів.

Ще одним напрямом запобігання фінансової кризи українських банків є розробка політики, направленої на підвищення рівня достатності капіталу.

Достатність капіталу можна підвищити двома шляхами: або збільшити розміри власного капіталу, або зменшити обсяги зобов'язань. Але оскільки зменшення обсягу зобов'язань незмінно приводить до зменшення обсягів активів, а це суперечить першому напрямку антикризової політики (збільшення темпів зростання активів), то даний шлях в сучасних українських умовах є неприйнятним.

Існують два найпоширеніших способи збільшення власного капіталу банку:

- 1) Поповнення статутного фонду;
- 2) Збереження прибутку на балансі банку.

Обидва напрями мають свої переваги та недоліки. Перевагою поповнення статутного фонду є необмеженість суми можливого поповнення. Недоліком даного напрямку є той факт, що у разі недостатності коштів у діючих власників для поповнення статутного фонду, ведеться пошук інших осіб, готових поповнити статутний фонд і стати акціонерами. В цьому випадку діючі акціонери втрачають певні частки в управлінні банком.

Критерії ризику за кредитом

№	Показники	Клас А	Клас Б	Клас В	Клас Г	Значущість показників	Примітки
К1	Наявність сім'ї	Перебуває в шлюбі і має дітей	Перебуває в шлюбі, але не має дітей	Ніколи не був в шлюбі	Розлучений	0,15	
К2	Кількість прострочень за комунальними платежами за останні 6 місяців	0-2	3-4	5-6	7 і більше	0,15	
К3	Наявність прописки	Є прописка в радіусі 2 км від центру міста	Є прописка в межах міста	Є прописка за межами міста	Прописка відсутня	0,15	
К4	Наявність нерухомого майна, підтверджена документально	Є нерух. майно оцінкою більше 100000 у.о.	Є нерух. майно оцінкою від 30000 до 100000 у.о.	Є нерух. майно оцінкою менше 30000 у.о. або відсутнє таке	-	0,2	
К5	Стаж роботи на останньому місці роботи	Більше 5 років	2-5 років	Менше 2-х років	-	0,15	
К6	Вік	Від 24 до 45 років	Від 20 до 23 років і від 46 до 55 років	Від 55 до 65 років	-	0,2	Якщо вік менше 20 років або більше 65 років, то у видачі кредиту відмова
Коефіцієнт домноження		1	0,8	0,6	0,3		

Джерело: Розроблено автором

Перевагою збереження прибутку на балансі банку є той факт, що дані кошти знаходяться усередині банку, та для поповнення власного капіталу у такий спосіб не потрібно ділитися частками в статутному фонді або шукати кошти у діючих акціонерів. В той же час даний напрям має один істотний недолік: цей прибуток необхідно заробити, і, відповідно, сума поповнення капіталу обмежена обсягами заробленого прибутку.

При пошуку джерел поповнення власного капіталу слід враховувати той факт, що у випадку, якщо банк працює недостатньо ефективно (його фінансові результати є невисокими або взагалі негативними), то залучити потенційних акціонерів при поповненні статутного капіталу достатньо проблематично і діючим власникам залишається розраховувати тільки на себе. В умовах нестабільної економіки слід визнати, що підвищення рівня достатності капіталу прямо залежить від ефективності діяльності банку.

Наступним напрямом запобігання фінансової кризи українських банків є розробка політики, направленої на управління чистим спредом (маржею).

Управління процентною маржею є складним і неоднозначним процесом. Самого по собі збільшення чистого процентного спреда досягти нескладно, проте в більшості випадків таке збільшення веде до підвищення кредитних і валютних ризиків, а також ризиків ліквідності. Якщо абстрагуватися від чинника ризику, то слід виділити такі напрями підвищення чистого спреда:

1) Зміна структури кредитного портфеля у бік підвищення частки високодохідних і високоризикових кредитів, наприклад, беззаставних кредитів фізичним особам (веде до підвищення кредитних ризиків).

2) Зміна структури кредитного портфеля у бік підвищення частки кредитів в гривні, які є більш дохідними порівняно з валютними (веде до підвищення валютних ризиків).

3) Зміна структури кредитного портфеля у бік підвищення частки довгострокових кредитів, які через ринкову нестабільність в нашій країні в більшості випадків є більш дохідними порівняно з короткостроковими (веде до підвищення ризиків ліквідності).

Якщо не застосовувати подібні заходи, то банку залишається лише управляти процентними ставками за кредитами і депозитами, встановивши їх на такому рівні, при якому буде досягнутий оптимальний баланс за обсягами цих кредитів і депозитів.

Згідно розробленої моделі, п'ятим і останнім напрямом запобігання фінансовій кризі в українських банках є розробка політики, направленої на підвищення рентабельності активів, що є наслідком підвищення чистого фінансового результату банку.

Прагнення до максимізації чистого фінансового результату є однією з основних цілей будь-якої комерційної організації і українські банки в цьому плані не є виключенням. На сьогоднішній день конкуренція в банківському секторі настільки висока, що досягти істотного поліпшення фінансових результатів в короткостроковому періоді достатньо складно. Політика підвищення ефективності діяльності банку повинна ґрунтуватися на комплексному підході і бути розрахована на стратегічну перспективу. У короткостроковому періоді можна добитися лише незначного поліпшення фінансових результатів банку.

Основним стратегічним напрямом підвищення фінансових результатів українських банків нам представляється використання інноваційного підходу в управлінні ресурсно-продуктовою політикою. Тільки інноваційні продукти зважаючи на відсутність конкуренції з боку інших банків дозволять банку встановлювати ціни на них в більш розширеному діапазоні, ніж на стандартні банківські продукти, а також значно збільшити масштаби діяльності банку за рахунок реалізації даних продуктів. Все це в стратегічній перспективі сприятливо позначиться на фінансових результатах банку.

У тактичній перспективі інструменти підвищення прибутку банку вкрай обмежені. Оскільки основними статтями фінансових результатів більшості українських банків є процентні і комісійні доходи та витрати, то найочевиднішим шляхом підвищення фінансових результатів в короткостроковій перспективі нам бачиться маніпулювання процентними ставками та комісіями по кредитах і депозитах.

Потенційні позичальники в нашій країні при виборі кредитора дивляться, головним чином, на розмір процентної ставки за кредитом, деколи не знаючи і не цікавлячись розмірами додаткових витрат і фактично-формованими сумами щомісячних платежів. Банку ж головне, щоб клієнт підписав договір, тому співробітники банку особливо не акцентують увагу на додаткових витратах.

У таких умовах банку доцільно зменшувати величину процентних ставок і збільшувати розміри комісій. Можливо, від цього кроку він втратить ряд потенційних позичальників, проте стільки ж і придбає, не втративши на обсягах операцій. А ось по дохідності операцій виграє.

Проведемо гіпотетичний аналіз підвищення доходів (і дохідності) по кредитах юридичних осіб в гривні при зменшенні процентної ставки з 18 % до 16 % річних і збільшенні комісії з 0,25 % до 0,5 % у міс. Як приклад візьмемо гіпотетичну суму середнього обсягу кредитів у розмірі 1000 грн.

Дані по фактичних доходах і дохідності по даній сумі кредиту представимо в табл. 3.

Таблиця 3

Доходи і дохідність кредиту в сумі 1000 грн (гіпотетичні дані)

Показник	Значення
Відсотки, одержані банком по кредиту за рік, тис. грн.	180
Комісії одержані банком по кредиту за рік, тис. грн.	30
Разом доходи по кредиту, тис. грн.	210
Фактична дохідність кредиту, %	21

Джерело: Складено автором на основі гіпотетичних даних

Вважатимемо, що при зменшенні ставки за кредитами до 16% і збільшенні комісії до 0,5% у місяць обсяг операцій не зміниться (з описаних вище причин). Тоді величина одержаних банком відсотків і комісій складе (табл. 4).

З табл. 4 видно, що величина відсотків, одержаних банком по кредиту в сумі 1000 грн за рахунок зниження ставки, зменшиться з 180 грн до 160 грн (тобто на 20 грн), а величина комісій збільшиться з 30 грн до 60 грн (тобто на 30 грн). Приріст доходів за рахунок маніпуляцій з процентними ставками і комісіями складе $30 - 20 = 10$ грн, а дохідність операції збільшиться з 21% до 22% (тобто на 1%, що в умовах сьогоднішньої конкуренції на ринку кредитних операцій є дуже істотним показником).

Таблиця 4

Прогнозні значення доходів і дохідності кредиту в сумі 1000 грн (гіпотетичні дані)

Показник	Значення
Відсотки, одержані банком по кредиту за рік, тис. грн.	160
Комісії одержані банком по кредиту за рік, тис. грн.	60
Разом доходи по кредиту, тис. грн.	220
Фактична дохідність кредиту, %	22

Джерело: Складено автором на основі гіпотетичних даних

За подібною схемою можна розробити політику управління ставками за депозитами, тільки з урахуванням того, що комісії по депозитах в українських банках не практикуються. Замість комісій потенційного вкладника можна зацікавити акційними депозитами.

Одним з таких шляхів є проведення лотерей, за якими розігруються додаткові процентні ставки. Дана політика повинна проводитися так, щоб розміри додаткових відсотків були менше, ніж економія на занижених базових ставках.

Проведемо гіпотетичний аналіз зниження витрат за депозитними операціями банку в гривні для фізичних осіб при зменшенні процентної ставки з 16,5% (середня діюча процентна ставка за депозитними операціями) до 15% і проведенні лотереї для кожного вкладника, за якою 90% квитків додають до базової ставки 0,5%, а інші 10% - 3%, роблячи її рівною 18%. Такі ставки за гривневими депозитами в крупних банках України – велика рідкість, тому цей крок навряд чи зменшить обсяги депозитів, що залучаються.

Як приклад візьмемо гіпотетичну суму середнього обсягу депозитів у розмірі 1000 грн. В цьому випадку на 900 грн з них діятиме ставка 15,5% (15% базових + 0,5% акційних) і на 100 гривень – ставка 18% (15% базових і 3% акційних).

Розміри фактичних процентних витрат на 1000 грн. при незмінній ставці (16,5%) за рік складуть: $ПРфакт = 1000 * 0,165 = 165$ грн.

Дані по прогнозних витратах на 1000 гривень залучених ресурсів представлені в табл. 5:

З табл. 5 видно, що величина процентних витрат за акційними депозитами на 1000 грн складе 157,5 грн, що на 7,5 грн менше, ніж фактично. Ефективна ставка в цьому випадку складе 15,75%, що на 0,75% менше, ніж за базових умов.

Таблиця 5

Прогнозні значення процентних витрат за акційними депозитами в сумі 1000 грн
(гіпотетичні дані)

Варіанти сум	Акційна ставка, %	Процентні витрати
900 грн	15,5	139,5
100 грн	18	18
Разом процентні витрати		157,5

Джерело: Складено автором на основі гіпотетичних даних

Очевидно, що комплексна політика маніпулювання ставками і комісіями за кредитами і депозитами, заснована на вищевикладених рекомендаціях, дозволить збільшити фінансові результати будь-якого банку в короткостроковій перспективі.

Узагальнюючі наші дослідження, заходи механізму запобігання фінансової кризи банків у залежності від впливу на окремі показники, які формують інтегральний рейтинг, представимо на рис. 1.

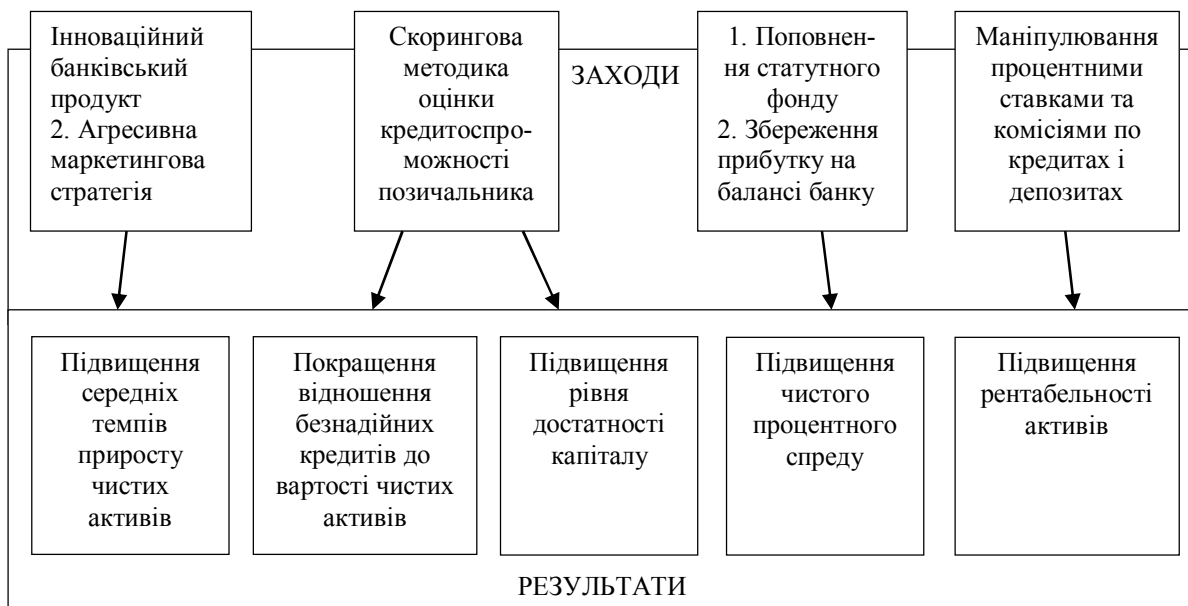

Рис. 1 Заходи механізму запобігання фінансової кризи банківських установ

Джерело: Розроблено автором

Використання запропонованих заходів дозволить досить успішно застосувати механізм запобігання фінансової кризи банківських установ, до тих банків, у яких виявлені тенденції до погіршення фінансового стану.

Висновки. Заходи механізму запобігання фінансової кризи українських банків повинні формуватися виходячи з вибраних для кожного конкретного банку напрямів поліпшення його фінансового стану, виявлених за наслідками рейтингової оцінки.

Ключовими напрямами такої політики мають стати: розробка інноваційних банківських продуктів; перегляд систем оцінки кредитних ризиків; удосконалення політики управління процентними ставками за кредитами та депозитами.

Список використаної літератури

1. Антикризисное управление: от банкротства – к финансовому оздоровлению / Под ред. Г. П. Иванова. – М.: Закон и право, 1995. – 320 с.
2. Базилевич В. Метафізика економіки: моногр. / В. Базилевич, В. Ільїн. – К.: Знання-Прес, 2007. – 718 с.
3. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/poradnyk/208.htm
4. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент / Г. Г. Кірейцев. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 440 с.
5. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): моногр. / О. М. Ковалюк. – Львів: Вид. центр Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. – 396 с.
6. Опарін В. М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В. М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 10-17.
7. Подложенов И. М. Рынок инновационных продуктов в России: проблемы и перспективы / И. М. Подложенов // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В. Г. Белинского. – 2012. – № 28. – С. 468-475.
8. Примостка Л. О. Вплив кризи на фінансовий стан банків України / Примостка Л. О. // Фінанси, облік і аудит. – 2010. – № 16. – С. 137-145.
9. Dziobek Claudia, Ceyla Pazarbasioglu. Lessons from Systemic Bank Restructuring: A Survey of 24 Countries / International Monetary Found // WP / 97 / 16. – 1997. – 29 p.
10. Fridl E. J. The Length and Cost of Banking Crises / Edward J. Fridl // International Monetary Fund // WP/99/30. – 1999. – 32p.

ЕВЕНКО Т. И. МЕРЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье усовершенствован методический подход к формированию механизма предотвращения финансового кризиса банковских учреждений, применение которого позволит банкам повысить уровень доходности активов, стойкость банковского учреждения за счет снижения уровня средней стоимости обязательств, уменьшения

объемов безнадежных активов, увеличения чистой прибыли, повышения уровня достаточности капитала, за счет увеличения уставного капитала.

Ключевые слова: финансовый кризис, финансовый механизм, интегральный рейтинг финансового состояния, кредитный портфель, высоколиквидные активы, чистый спред.

YEVENKO T. I. FINANCIAL CRISIS PREVENTION MEASURES OF BANKING INSTITUTIONS

In the article methodical approach is improved to forming of mechanism of prevention of financial crisis of bank institutions, application of which will allow jars to promote the level of profitability of assets, firmness of bank establishment due to the decline of level of average cost of obligations, diminishing of volumes of hopeless assets, increase of net income, increase of level of sufficientness of capital, due to a regulation capital increase.

Keywords: financial crisis, financial mechanism, integral rating of the financial state, credit brief-case, liquid assets, clean spread.